

Lladres per amor a l'art?

Tothom s'ha escandalitzat per la manera com uns lladres han aconseguit robar 'El crit', l'obra mestra d'Edvard Munch, del museu que porta el seu nom, i més encara en conèixer la manca d'assegurança de tan valuosa peça. Aquest tipus de situacions, però, són molt més usuls que no ens pensem. L'enginy humà ha estat capaç de provocar molts esglais com aquest.

Pirates de galeria

Els tres primers comerços il·lícits a escala mundial són, en aquest ordre, el tràfic d'armes, el de drogues i el frau artístic (robatoris i falsificacions). Tan sols a la Unió Europea el mercat de l'art mou, cada any, sis bil·lions d'euros. A primer cop d'ull es podria pensar que es tracta d'un problema estrictament econòmic, però l'art és, en certa manera, patrimoni cultural de la humanitat. I si desapareix una obra emblemàtica, encara que pertanyi a un museu estranger i remot, ens estan robant la nostra memòria i la nostra identitat.

Tal vegada estem massa acostumats als films de lladres de "guant blanc", tipus Fantomas, o a notícies que s'entroquen, com en un joc d'escacs, de la secció de "Cultura" a la de "Successos", però no ens adonem del greu crim i la perversa intencionalitat dels lladres d'art.

La primera sorpresa arriba quan agafem consciència que nosaltres mateixos, en certa manera, beneïm molts d'aquests robatoris. Així doncs, els propis estats han estat i són encara els principals lladres d'obres d'art. D'on han sortit, si no, els tresors artístics egipcis i perses del Louvre? I els frisos del Partenó del British Museum?

França i Anglaterra no tan sols es van conformar amb conquerir i intentar colonitzar països, sinó que s'apropriaren de la seva història i la seva cultura, tot inventant un terme, "espoli", que dissimula el de robatori, més apropiat per a delinqüents comuns.

L'imperi espanyol, "donde nunca se pone el sol", en canvi, no estava per històries i va fondre tot l'art dels inques per

la senzillesa que estaven realitzat amb or.

Durant la Segona Guerra Mundial, Hitler anà rapinyant, sota la supervisió de Goering, tot l'art dels països que anava conquerint, amb prioritat de les obres propietat dels jueus. Si l'art confiscat es considerava "degenerat", o sigui, allunyat dels canons del classicisme, es venia a Suïssa a preus irrisoris per finançar operacions d'espionatge. Si es tractava d'art renaixentista o barroc, s'emmagatzemava pensant en un gegantí museu "ad maiorem gloria" de Hitler. Quan les coses van començar a pintar malament, s'emballà aquest veritable exèrcit artístic —potser la col·lecció més gran mai reunida— i s'amagà a l'interior d'unes immenses mines de sal en desús. Aquest insòlit espai els garantia humitat zero, temperatura constant i baixa, i resguard als, cada vegada més freqüents, atacs aeris. En la desesperació de la derrota, Hitler ordenà la dinamització dels dipòsits, però el comandant en cap de les mines, un amant de l'art, decidí no obeir. Les obres foren restituïdes als seus propietaris sempre i quan aquests es pogueren localitzar, però moltes obres de famílies jueves foren incorporades a les col·leccions estatals provocant, la darrera dècada, importants reclamacions a estats tan poc sospitosos com el francès.

Per altra part, l'actriu Elizabeth Taylor s'està defensant en aquests moments davant un jutjat de Los Angeles contra l'acusació de posseir un quadre de Van Gogh procedent de l'espoli nazi. Els hereus de la propietària del quadre, Magarete Mauthner, al·leguen que el règim nazi li arrebatà l'obra, però els defensors

El robatori d' 'El crit',
del noruec
Edvard Munch,
no és un cas aïllat.
De robatoris discrets
n'hi ha cada dia,
i els espolis d'estat
continuen.
La història
dels principals
lladres d'art
dóna una idea
del que pot passar
amb 'El crit'.

Exposició a Viena d'obres d'art que els nazis van confiscar a famílies jueves. Després, les obres seran subhastades per compensar els hereus dels antics propietaris.

de l'actriu sostenen que hi ha proves concloents per demostrar que la família havia venut les obres d'art per finançar la seva emigració a Sud-àfrica, i que la Taylor havia adquirit el Van Gogh en una subhasta de Sotheby's el 1963.

El sovint criticat imperi ianki, com a mínim, va comprar les obres que avui dia omplen el museu Metropolitan de Nova York, la National Gallery de Washington i el Fine Arts Museum de Boston, gràcies a generoses donacions dels Rotschild i Rockefeller de torn, molts d'ells jueus. Amb tot, però, el que va fer el mil·lionari Mr. Deering a Sitges saquejant el patrimoni artístic català per embarcar-lo cap a Nova York, o l'escandalós cas de William Randolph Hearst, que comprà els monestirs de Sacramento i Ovilla, els desmuntà, empaquetà i embarcà a València amb destí al Castell de San Simeón (Santa Mònica, Califòrnia), voregen el delictes. Cal dir, a més, que Arthur Byne, l'intermediari, pagà 3.130 pessetes per Ovilla i, a sobre, rebé la "Cruz al mérito civil" de mans de Primo

de Rivera per la seva tasca de difusió de la cultura espanyola. Aquests casos escandalosos, si més no, serviren per legislar, anys després, sobre el patrimoni nacional i, també com a mesura preventiva, traslladar el màxim nombre de pintures romàniques repartides pel nostre Pirineu al Museu Nacional d'Art de Catalunya.

Qui pensi que els espolis artístics per part d'estats són aigua passada, tan sols cal que recordi la recent guerra del Golf, en el transcurs de la qual Saddam Hussein es va endur els tresors del ric Museu

Qui pensi que els espolis artístics per part d'estats són aigua passada només cal que miri l'Iraq actual

Nacional de Kuwait City, dels quals encara no se n'ha sabut res; o l'encara calenta guerra de l'Iraq, on han desaparegut unes tretze mil peces robades durant el saqueig de Bagdad, l'abril de 2003. Per als optimistes, caldrà recordar que recentment se n'ha recuperat una, coneguda com a *Mona Lisa de Mesopotàmia*: es tracta d'un cap tallat en pedra, d'uns vint centímetres d'alçada i datada vers l'any 3000 abans de Crist.

L'esfondrament d'un Estat, però, també és font de robatoris d'art. Recentment, a Ucraïna, va desaparèixer l'hermòs pont de ferro sobre el riu Svalyavka, d'onze metres de llargària, tot aïllant poblacions senceres. L'explicació és molt senzilla: hi ha més demanda que producció de ferro, i certes bandes molt ben organitzades reinventen el conte del pont del diable, però a l'inrevès.

I així com hi ha bandes cada vegada més especialitzades en robatoris artístics, les legislacions i les policies dels estats perfeccionen el seu *modus operandi* en aquest complex món on res és el

EFE / EL TEMPS

Elizabeth Taylor té un quadre de Van Gogh que, presumptament, va ser espollat pels nazis a la família jueva Maulhner. A la dreta, escultures de la Grècia clàssica que foren espollades.

que sembla. Perquè d'armes i de drogues, fins i tot de prostitució i tràfic d'immigrants, tothom, més o menys, en sap, però l'art és una matèria força volàtil.

Fins fa poc, el Centre d'Investigacions de Robatoris d'Art dels Estats Units era la unitat especialitzada més prestigiosa del món. Ho era fins fa poc perquè els atemptats de les Torres Bessones han dut el president Bush a integrar aquesta unitat en un grup dedicat a la lluita contra el terrorisme i el seu finançament. El resultat d'aquest canvi és que molts dels estats que reclamaven el seu patrimoni desaparegut es queden sense interlocutors especialitzats que coneixien molt bé els circuits que seguien les peces d'art robades, quedant el camí lliure per als qui es lucren amb aquest negoci.

De fet, les males llingües diuen que la desaparició de la unitat policial especialitzada en robatoris d'art es deu a la pressió exercida pels comerciants i col·leccionistes, que haurien fet algunes "trucades" per recolzar la mesura. La impor-

tància del cas es comprova quan es coneix que, en tres anys, la desapareguda unitat havia recuperat peces per valor de 30 milions de dòlars, el 80 per cent a Nova York. Algunes eren tan importants com la que reclamava el Govern italià, una peça d'or que havia desaparegut d'una excavació a Sicília i que fou recuperada de les mans d'un col·leccionista de Nova York, o un altar barroc peruà que intentava vendre un "dealer" de Santa Fe.

El millor que pot fer un col·leccionista privat per protegir les seves obres d'art

Internet garanteix bones eines per publicar la pèrdua o robatori d'una obra amb webs especialitzades

és, a més de prendre mesures físiques de seguretat i assegurar les peces, fotografiar i catalogar tota la seva col·lecció. I, si no té por a Hisenda, lliurar una còpia del catàleg a Patrimoni Nacional. En cas de robatori, la Policia Nacional té unitats especialitzades, amb connexions amb la Interpol, i catàlegs gegantins d'obres d'art que són comparats amb els de les principals subhastadores mundials.

A més a més, Internet garanteix bones eines per publicar la pèrdua o robatori d'una obra d'art mitjançant webs especialitzades com ara The Art Loss Register (www.artloss.com), on ens podem subscriure als butlletins periòdics sobre robatoris, o investigar sobre l'espoli jueu durant tota la Segona Guerra Mundial; la pàgina web de la Guàrdia Civil (www.guardiacivil.org/patrimonio/default.jsp), especialitzada en robatoris d'art a Espanya, que fins i tot té un cercador d'obres d'art recuperades; el National Stolen Art File de l'FBI (www.fbi.gov/hq/cid/arttheft/aboutus.htm), que abarca tot el món, dividit en set grans

àrees culturals; el Museum Security Network (www.museum-security.org/indexdefinitief.html), dedicada a la seguretat dels museus, o la pàgina de la Interpol (www.interpol.int/Public/WorkOfArt), on podem veure els més recents robatoris d'obres d'art amb imatges i informació abundant.

Malgrat tot, no ens ha de sorprendre que els robatoris d'obres d'art no siguin un mal negoci, donat que prescriuen, en molts països, abans dels quinze anys.

Si s'aconsegueix treure l'obra robada del país, aleshores encara es fa més difícil la seva recuperació, donat que s'han de contemplar les respectives legislacions. Aquest és el cas d'un oli de Rubens, de col·lecció particular espanyola, robat i trobat posteriorment al Japó. L'art és un material valuósíssim si el medim en centímetres quadrats, i idoni a l'hora de blanquejar diners. Si a això hi afegim els grans buits legals, serà fàcil fer-nos una idea de la magnitud del fenomen.

Espanya, juntament amb Itàlia i Grècia, són els tres estats considerats més

rics en patrimoni artístic i, per tant, dels que més han patit i pateixen aquesta veritable sagnia de desaparicions.

A Espanya hi ha una data considerada fatídica: l'any 1977. A partir d'aleshores començà a ser preocupant l'espoli que estava patint el nostre patrimoni artístic: nombroses peces, retaules, talles medievals, tríptics, etc., foren robats, majoritàriament, de velles esglésies castellanques i navarreses. Tants robatoris va haver-hi aquell any que l'estadística arribà a comptabilitzar una peça per dia. En l'actualitat, segons dades del Ministeri de

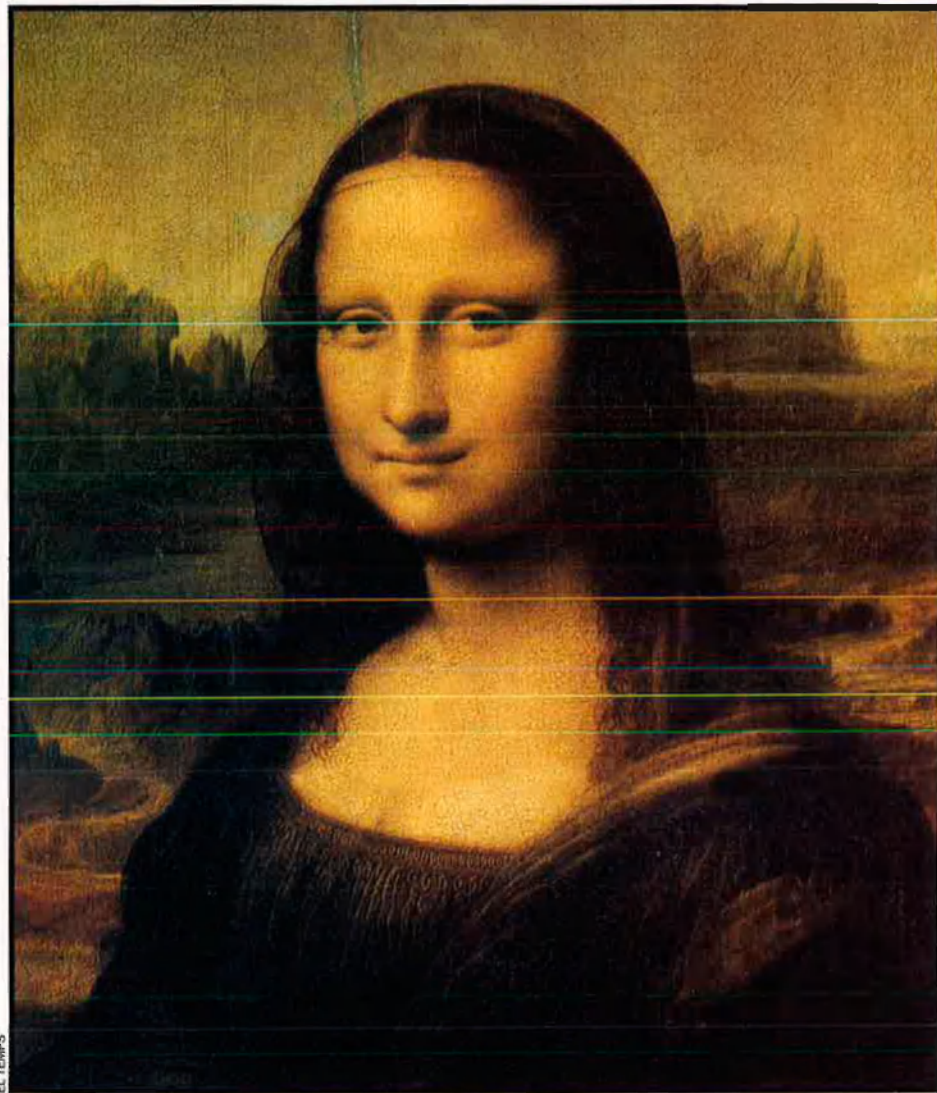
**Cada any
desapareixen a
l'estat espanyol
unes 5.000 peces.
Sols es recuperen
el cinc per cent**

Cultura, cada any desapareixen a Espanya unes 5.000 peces del patrimoni històric. Es recuperen un cinc per cent.

Una senzilla recerca als arxius de diversos diaris ens permet reunir unes quantes dades de robatoris artístics entre 1981 i 1986. A tall d'exemple: el 1981, són robats 40 olis al Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú. La majoria dels olis eren en dipòsit del Museo del Prado, d'entre els quals destaca una magnífica *Nativitat* del Greco. El 1983 roben obres de Velázquez, Madrazo i De Troy a Salamanca. 1984, Robatori d'obres valorades en uns 17 milions al Pazo de Meirás, darrera residència de Carmen Polo, vídua de Franco. El mateix 1984, 200 obres contemporànies valorades en més de 100 milions de pessetes robades a Màlaga. 1985: robatori d'obres per valor de 400 milions a Granada. 1986, roben a Barcelona dos tríptics i altres obres, valorats en 100 milions. El mateix any van desaparèixer cinc gravats de Picasso del Museu Espanyol d'Art Contemporani, a Madrid.

El robatori d'art més famós a tot el món ha estat el de la 'Monna Lisa', a París, l'any 1911

Si hom escrivís una història dels lladres d'art, mai hauríem d'oblidar el nom de René Alphonse van der Berghe, més conegut com a Erik el Belga, responsable de la majoria de robatoris d'art sacre que hi ha hagut a Espanya, fins que va ser detingut el 1981 a Castelldefels. Erik confessà en una ocasió a *La Vanguardia* que es va fer lladre per amor a l'art. De nen, va ser escolanet a l'església de Braine de Compte, Bèlgica, on es quedava hores i hores contemplant una imatge de Sant Cristòfor. Després es convertí en antiquari fins que un col·leccionista li proposà el primer robatori. Per als seus cops, Erik el Belga contractava tres professionals, que mai han estat descoberts. Arribaven poc abans del robatori i se n'anaven de seguida. Al cap de poc temps tornaven per a cobrar. A Espanya protagonitzaren uns 60 espolis, però a França arribaren als 350. Confessa que "una vegada, a Luxemburg, vaig contractar dos equips i vam cometre nou assalts en dues nits. Vam omplir onze naus amb obres i ens descobriren. Tots vam declarar el mateix: ens vam inventar que les naus eren d'un jueu nord-americà que no coneixíem, però del qui podíem donar un retrat robot. I vam descriure els trets fisognòmics del president Georges Pompidou. Vaig quedar en llibertat". Després de 3 anys de presó a la Model de Barcelona, començà a cooperar amb la policia per a recuperar la major part de les obres que ell mateix havia robat. D'aquesta manera es van recuperar més de 1.600 obres d'art religiosos que havien estat venudes a Brusel·les i s'havien distribuït per tot Europa. Viu —o vivia, perquè estava greument malalt— al sud d'Espanya, on es dedica a pintar obres religioses a la manera gòtica, que regala als convents on havia robat.

Però el robatori d'art més famós a tot el món ha estat el de la *Monna Lisa*, a París, el 1911. Els autors: un estafador argentí, autoanomenat Marqués de Valfierno; un excel·lent copista francès anomenat Yves Chaudron; i un pintor nacionalista italià, Giovanni Poggi. El marquès i Chaudron vivien a Buenos Aires fabricant falsos Murillos. Llegien cada dia les esqueles dels diaris i quan veien la d'un poderós industrial es presentaven a casa de la vídua i la convencien per comprar un autèntic Murillo per a donar a alguna parròquia en memòria de l'etern descans del seu marit. Un argument que sembla haver copiat Antonio Banderas a la pel·lícula *Two Much*. Moltes vídues queien fins que van ser descoberts. Al final, van anar a parar a París i seguiren practicant diverses variants d'aquesta estafa fins que van conèixer

un antic empleat del museu del Louvre, l'italià Poggi, i van ordinar un malèfic pla: pintarien sis falses giocondes i les vendrien per encàrrec a milionaris nord-americans, robarien l'autèntica per a donar validesa a les vendes individuals, i l'italià podria quedar-se-la i restituir-la al seu país després d'un temps prudencial.

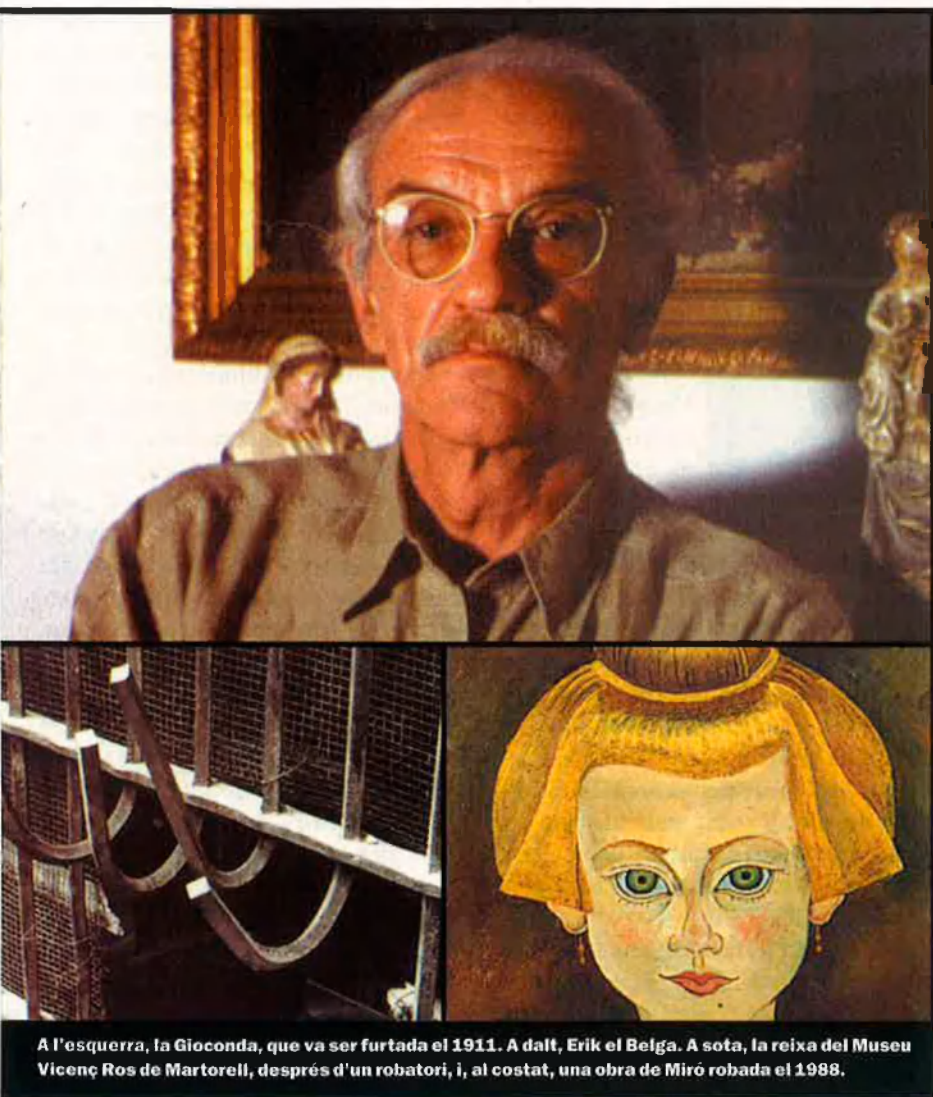
El trio va visitar el Louvre un diumenge al migdia, poc abans de tancar, i s'amagà en una petita habitació destinada a articles de neteja. L'endemà, dilluns, tancat el museu al públic, però no als empleats, era el dia destinat a restaurar i fotografiar obres. Es van posar unes bates blanques com les dels empleats i despenjaren l'obra, van baixar dos pisos per les escales amb l'obra a l'esquena (amb marc i suport pesava gairebé 100 kg), la desmuntaren i van sortir per la porta mentre el guardià dormia. Dos anys des-

L'abril de 1988 dos lladres van endur-se sis quadres de la Fundació Miró de Barcelona

món amb una mica de discreció. Les obres d'art de pintors famosos ho tenen més difícil. És per això que la màfia marselesa inventà, als anys seixanta, la modalitat del "rapte artístic", que consisteix a robar una obra de gran valor i demanar-ne el rescat a l'asseguradora per la meitat del seu preu de mercat. Aquestes empreses preferiran negociar discretament amb els segrestadors en lloc de pagar el total al propietari de l'obra. Fins i tot, s'han donat casos, com el recent del saler d'or de Benvenuto Cellini (1540), en què l'Estat ha negociat amb els segrestadors. Aquesta obra mestra de l'orfebreria renaixentista fou robada el propassat mes de maig del Kunsthistorisches Museum de Viena, està valorada en 50 milions d'euros. Els lladres en demanen 11 milions, i per demostrar la serietat de les seves intencions han enviat unes partícules de l'obra al museu.

Els qui encara no han donat notícies són els lladres –en ple any Van Gogh– de *Vista del mar a Scheveningen* i *Congregació sortint de l'església reformada a Nuenen*. Amb tan sols una escala, una corda i un llençol, van entrar i sortir del museu del pintor holandès sense deixar rastre. Potser caldria que la policia d'Amsterdam llegís, mentrestant, la novel·la del sabadellenc Joan Vila Casas *Operació Viaducte* (Premi Sant Jordi 1962) –recentement reeditada–, sobre un robatori semblant; si més no, passaran una bona estona.

El darrer esglai. El cas d'*El crit* (1893), l'obra més coneguda del pintor norueg Edvard Munch, estrena una nova modalitat: el robatori en museus estatals de països nòrdics, normalment sense assegurança. Es tracta de països sense pràcticament delinqüència, on els mu-

A l'esquerra, la Gioconda, que va ser furtada el 1911. A dalt, Erik el Belga. A sota, la reixa del Museu Vicenç Ros de Martorell, després d'un robatori, i, al costat, una obra de Miró robada el 1988.

prés, Poggi l'oferí a un antiquari de Florència per mig milió de lires amb la condició que anés destinada a la galeria dels Uffizzi. Després de comprovar que es tractava de l'obra l'autèntica, van detenir Poggi, que només va estar set mesos a la presó.

I més prop en el temps i l'espai tenim el cas de la Fundació Miró. La matinada del 5 d'abril de 1988 una "sofisticada" banda composta per dos lladres, una màscara de ferro i un martell mecànic van trencar el vidre d'una finestra i van entrar per endur-se sis quadres de Miró. El vigilant, jubilat i desarmat, només va poder limitar-se a cridar per intimidar els lladres i telefonar la policia. La Fundació Miró gairebé no tenia vigilància per qüestions pressupostàries, però tenia una alarma... que no va sonar perquè estava desconnectada. Això sí, també tenien un

gos ensinistrat... però era gossa, i com que estava en zel, la tenien lligada perquè no s'escapés a la busca de mascle.

Finalment, al mes de juny, la policia detingué Antonio Jorge Carrancio, conegut com "El Toni", i l'uruguaià Luis Aníbal Medina. Després del robatori s'havien repartit les peces i no s'havien vist més. La policia els havia estat seguint gairebé tot el temps, però com que no sabien on eren les peces no podien detenir cap dels dos, perquè l'altre hagués destruït les seves per exculpar-se. Finalment, van contactar amb tots dos oferint-los droga valorada en 50 milions a canvi dels quadres. En el moment de l'intercanvi els van detenir.

Cada obra d'art té el seu mercat.

Les obres arqueològiques o no massa conegudes poden ser venudes arreu del

Detall d'una obra de Dalí, *La pesca de la tonyina*, que fou robada el 1973. El 1978, els lladres la van abandonar: massa coneguda per trobar comprador.

seus són per a tothom i on sembla que a ningú li passa pel cap que es produeixin robatoris. Una de les quatre versions d'aquesta obra, fou robada el 1994 a la Galeria Nacional d'Oslo mitjançant una espectacular i ràpida operació en la qual els lladres trigaren cinquanta segons en fer-se amb la única obra que s'endugueren. Les investigacions conduïren a la detenció de Paul Enger, condemnat tan sols a sis anys de presó per aquest fet.

En aquest segon robatori, aquesta vegada al Museu Edvard Munch d'Oslo, els lladres anaven armats, i actuaren en hores de visita, fet que provocà el pànic entre els visitants, que es pensaren que es tractava d'un acte terrorista. Després respiraren alleujats en veure que tan sols era un atracament...

Una de les hipòtesis que contempla la policia d'Oslo és que el robatori de les obres de Munch podria obeir a una maniobra dels lladres per desviar recursos de la investigació policial sobre una sèrie de robatoris a mà armada que han tingut lloc fa poc a la ciutat de Stavanger.

Més mètodes. Hi ha una altra modalitat de robatori museogràfic que no és gaire coneguda ni publicitada. Es tracta del "robatori des de dins". De vegades, per a un funcionari amb control sobre les fitxes d'inventaris, és difícil resistir-se a la temptació de treure, lentament, algunes peces de relativa vàlua i dimensions discretes. Podem trobar casos recents a la Tate Gallery, de Londres, al Museu d'Arqueologia de Catalunya, de Barcelona, i, a major escala, a l'Ermitage de Sant Petersburg. Aquest mateix estiu,

ne Breitwieser era acusat de robar 239 obres de museus. L'informe Bady, lliurat a França la setmana passada, després d'inventariar 100.000 peces del patrimoni nacional, revelava que en manca més del 13 per cent: 12.500 obres perdudes per museus, ajuntaments o ministeris.

No hi ha cap gran artista del qual mai no se n'hagi robat alguna obra. El cas de Salvador Dalí és únic en la història de l'art: en sis ocasions que els lladres van robar obra seva van acabar tornant-la o abandonant-la.

El 1948 Dalí torna a Espanya després de vuit anys d'absència. El seu primer encàrrec "nacional" seran els decorats i

No hi ha cap gran artista del qual mai no se n'hagi robat alguna obra

el vestuari d'una particular versió del *Don Juan Tenorio*, a representar al Teatre María Guerrero de Madrid, en novembre de 1949. Una vegada enllestit l'encàrrec, és enviat a Madrid en camió amb tan mala fortuna que, a mig camí, el vehicle és saquejat pels maquis. Alertada la policia, els decorats són trobats en un cotxe abandonat a la carretera.

Al juny de 1955 Dalí presenta 21 joies al Museu d'Art de Cleveland. Davant més de 100 persones, un lladre trenca un cristall protector i s'endú *L'ull del*

temps, un preciós ull-rellotge de platí, amb robins i diamants. La policia empra el novedós sistema d'identificació d'empremtes dactilars, però no averigua res. El dia de clausura de l'exposició arriba per correu ordinari una misteriosa capsa d'habans amb franqueig insuficient. Els responsables del museu paguen els 12 centaus que manquen i descobreixen, a l'interior, *L'ull del temps*. Això sí, mancaven les dades del remitent.

Al juny de 1964 una gran col·lecció d'art reunida pel director de sèrie B Vincent Price viatja en tres camions de Las Vegas a Los Angeles. A mig camí es perd el vehicle que transportava *La Madonna de la rosa mística* (1963), obra de Dalí valorada en 25.000 dòlars. Dos dies més tard apareix el conductor, borratxo, en un bar d'Alhambra, i el camió, abandonat, dos carrers més avall.

L'abril de 1970 l'oli *Imatge paranoico-astrol* (1934) desapareix del Wadsworth Atheneum de Hartford (Massachusetts). L'obra, d'escasses dimensions, és trobada al carril d'entrada a la interestatal 91 dins una bossa de paper. Valorada en més de 50.000 dòlars, el director del Museu havia ofert 1.000 dòlars a qui la recuperés.

A París, el 1971, desaparegué un Crist pintat sobre panell d'or, destinat a una edició única de l'*Apocalipsi de Sant Joan* (1960), considerat "el llibre més car del món". Un any després, el seu propietari el trobarà a la seva bústia, dins un sobre sense cap explicació.

I, finalment, la monumental *La pesca de la tonyina* (1967) fou robada el juliol de 1973 de l'illa de Bendor, propietat del destil·lador Paul Ricard. La tela media quatre per tres metres i havia estat tallada amb cutter i traslladada en una zòdiac. Valorada en un milió i mig de francs, l'obra aparegué el 1978 en una consigna de la terminal d'Air France a la Porta Naillot. Segons la policia, "en tractar-se d'una obra tan coneguda, les persones que l'ocultaven van acabar per comprendre que era impossible vendre-la i decidiren abandonar-la". L'única explicació possible a tanta irracionalitat és que els lladres acaben encomanant-se del mètode paranoic-crític...

Ricard Mas Peinado